

LA UNIVERSITAT I CATALUNYA

PERE BOSCH-GIMPERA

P. BOSCH-GIMPERA

“LA UNIVERSITAT I CATALUNYA”

Edicions 62/Llibres a l'abast 1971. Barcelona

INTRODUCCIÓ

Nosaltres pertanyíem a una generació que sentia apassionadament un ideal català, ideal que portà a la Universitat no sols per tal de millorar-la, sinó de transformar-la i incorporar-la a la vida catalana. D'aquesta manera, volia rectificar l'error de la política cultural dels organismes catalans, especialment de la Mancomunitat, que no feia més que reflectir la indiferència del nostre poble —en els anys en què la lluita política esdevenia més forta i era més animada del sentit català—, el qual mirava la Universitat com una institució ineficaç, juxtaposada a la vida espiritual de Catalunya. Aleshores, en els dos primers decennis del segle, Catalunya no comprenia que, bona o dolenta, la institució universitària era insubstituïble i que calia treballar per millorar-la i per incorporar-la en la forma que fos a la vida cultural catalana, o resignar-se a les conseqüències que per a una cultura representa la manca d'Universitat.

Per aquells anys, la Universitat de Barcelona era, sense cap mena de dubte, la universitat provincial corresponent a la concepció burocràtica que presidia tota l'organització universitària espanyola. El que s'oblidava era que, opacs en l'ambient desfavorable, sempre hi va haver homes que s'esforçaven per superar la migradesa de l'ambient i per infondre-li, per tènue que fos, un sentit català i per crear-hi ensenyaments referents a Catalunya. I que en determinats moments del segle XIX, sobretot quan la Universitat va ser restaurada a Barcelona, hi hagué un estol d'universitaris que van intervenir activament en la Renaixença, identificant-s'hi i contribuint a orientar-ne molts aspectes.

1. ELS ESTUDIS UNIVERSITARIS A CATALUNYA I LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

a) *De l'Edat Mitjana a la Guerra de Successió*

La Universitat de Barcelona fou fundada en temps d'Alfons el Magnànim. La capital de Catalunya tenia llavors ja institucions de cultura, però no encara Universitat. Des de molt aviat, ja en l'època comtal, Barcelona havia esdevingut un centre cultural i, al segle XI i principis del XII, hi funcionà una mena de precedent de l'Escola de Traductors de Toledo, que tanta importància tingué per a la difusió de la cultura oriental i amb ella

per a la recuperació d'Aristòtil, influint en la cultura europea. En aquest precedent barceloní es refugiaren musulmans i jueus, fugint de la persecució dels almoràvits i almohades, i es feren traduccions al llatí d'obres aràbigues i a través d'elles de Ptolomeu, Hipòcrates, Galèn, i amb aquells erudits es reunien estrangers com Plató de Tivoli, Simó de Gènova i d'altres.

En començar el segle xiv s'establiren a Catalunya els primers ensenyaments que podrien anomenar-se universitaris: els Estudis Generals de Lleida, creats per un privilegi de Jaume II amb data de primer de setembre de 1300 i per una butlla de Bonifaci VIII. Foren posats sota la cura dels paers d'aquella ciutat i comprenien Dret Canònic i Civil, Medicina, Filosofia i Arts. Altrament, es prohibí que en cap més indret de Catalunya s'ensenyés Dret, Medicina o Filosofia.

Aquesta restricció fou modificada per Pere III, el qual el 1350 va establir l'Estudi General de Perpinyà i més tard el d'Osca. El mateix rei va oposar-se que l'Estudi de Lleida fos traslladat a Barcelona i, devers 1377, escriví al papa que no ho fes, ja que Lleida estava al bell mig dels seus dominis i que Barcelona tenia tantes prerrogatives que aquella no calia.

Com a resultat d'aquella política restrictiva, fins a darrers del segle xv, no hi hagué a Barcelona altres enseyaments que els que es donaren en els convents. Els dominics posseïen un Estudi General a finals del segle xiii i també hi ha dades sobre l'existència d'una Escola d'Arts. Sembla que els jueus tenien també per aquells temps una Escola a Barcelona.

El rei Martí volgué sol·licitar al papa la concessió d'un Estudi General a Barcelona. Però sempre va trobar resistències en els Consellers. Aquells declararen l'any 1398 "...que creien més els perills escàndols que podrien resultar-ne que no pos els profits i honors".

A desgrat d'aquesta oposició, el rei Martí creà, si no un Estudi General, un Estudi d'Arts i Medicina, al qual concedí (1401) les mateixes prerrogatives que al de Montpeller.

Durant tot el segle xv la ciutat s'ocupava de tant en tant de la creació d'un Estudi General, però sense arribar a un resultat concret, tot i que fou concedida als Consellers (1450) una autorització reial, d'Alfons el Magnànim, per a fundar a Barcelona un Estudi General de Teologia, Dret Canònic i Civil, Filosofia, Arts i Medicina i al qual una butlla del papa Nicolau V del mateix any li atorgava els privilegis dels mestres i estudiants de la Universitat de Tolosa. El Consell de Barcelona no sabé treure profit d'aquells privilegis i, en realitat, les úniques escoles ateses foren les de Gramàtica i Arts, anomenades Escoles Majors, governades de comú acord entre la ciutat, el bisbe i el Capítol. La direcció era confiada al xantre de la Catedral, que era anomenat "Mestre de l'accent".

Aquestes escoles anaren ampliant llur actuació. Pel maig del 1458 va aconseguir-se que el canceller designés els metges físics que havien d'intervenir en els exàmens dels cirurgians i barbers, i el 1488 fou obtingut de Ferran II un Privilegi aprovatori de capítols presentats al rei pel canceller i l'Estudi, en el qual Privilegi els feia les mateixes concessions que als Estudis de Lleida.

Aquestes atorgacions no foren ben acollides pels Consellers. Pel març

del 1491 es dirigien al rei demanant-li la derogació del Privilegi concedit als metges dient "que no pertocava als metges fer i ordenar l'Estudi, ans a la Ciutat en virtut del Privilegi del rei Alfons V". Volien un Estudi governat per la ciutat, però no un Estudi en el qual no tinguessin intervenció. La resolució del rei fou favorable als metges. D'altra banda, més endavant (1500) el canceller va reclamar demanant al rei que es clausuressin les "Escoles noves", o sia les no sotmeses a la seva autoritat.

Però anys després (1507) s'arribà a un acord: foren reunides les "Escoles majors" amb l'Estudi de Medicina i Arts, sota l'autoritat del canceller i "Mestre de l'accent", que aleshores esdevingué rector de l'Estudi General i rebé la prerrogativa de nomenar els professors.

L'any següent el Consell acordà destinar 100 ducats i 120 lliures per a pagaments als professors de l'Estudi i aprovà unes ordinacions en les quals s'alludeix als Privilegis concedits per Martí I i Ferran II i es regulen els ensenyaments de Gramàtica, Lògica, Filosofia Natural i Filosofia Moral. Un tal estat de coses perdurà fins al 1533. En aquest any l'Estudi d'Arts i Medicina aconseguí de Carles I la confirmació del privilegi de Ferran II; i el 1536 va ésser proposada pels Consellers la construcció d'un edifici destinat als Estudis la primera pedra del qual fou col·locada solemnement el dia 18 d'octubre, diada de Sant Lluç, en un lloc situat entre la muralla i el carrer dels Tallers, a l'indret que avui és Rambla de Canaletes.

El 1539 es promulgaren unes ordinacions per al nou Estudi. Ofereixen la novetat d'ésser aprovades pel Consell, amb la reserva a favor dels Consellers de dirigir-lo a llur grat. L'Estudi seria dirigit per un "primari" o regent. Aquest Estudi de la Rambla quedà aleshores gairebé destinat únicament a la Gramàtica i a les Arts. L'any 1559 foren aprovades unes noves ordinacions que convertiren l'Estudi de la Rambla en un Estudi General de totes les Facultats, puix que comprengué els ensenyaments de Gramàtica, Retòrica, Arts, Filosofia, Teologia, Medicina i Dret Civil i Canònic. La Medicina quedava per tant, incorporada definitivament als Estudis Generals i perdé, no sense nombroses lluites i litigis, la seva autonomia, que derivava dels privilegis concedits per Martí l'Humà el 1401. Els Estudis foren totalment sotmesos a l'autoritat de la ciutat i del seu Consell. La ciutat era considerada senyora, i els Consellers, els "senyors, protectors i regidors" dels Estudis.

El nombre de càtedres s'alterava constantment, amb tendència manifesta a augmentar-les. Segons les credencials del 1558, eren tres de Gramàtica i de Retòrica amb obligació de llegir grec, tres d'Arts i Filosofia, tres de Teologia, tres de Medicina, dues de Ciències i dues de Lleis.

Els Estudis Generals, en constants modificacions en llurs credencials i en llur funcionament, visqueren tanmateix sense interrupció fins al començament del segle XVIII.

En aquest període, cap a mitjan segle XVI, els estudis universitaris de Barcelona conegueren una època d'extraordinària esplendor. Tingueren càtedra per aquells temps en els Estudis barcelonins erudits tan il·lustres de fora del país com l'aragonès Joan Costa, autor del *Gobierno del Ciudadano*, i el peripatètic hellenista de València Pere Joan Núñez; i entre els

deixebles se'n comptaren de tan famosos com el sevillà Joan de Mallara. Fou un moviment universitari de gran riquesa, al qual feia costat dignament l'activitat històrica i arqueològica que es descabdellava a Tarragona sota la protecció de l'arquebisbe Antoni Agustín. Entre tantes figures eminents es destacava, però, la del restaurador il·lustre dels Estudis Generals de Barcelona, el teòleg humanista Cosme Damià Hortolà, abat de Vilabertran, hellenista i hebraïsta, deixeble de les Universitats de Bolònia, París i Alcalà, i un dels teòlegs que assistí al Concili de Trento. No deixà, però, altre fruit imprès del seu professorat que una admirable exposició simbòlica del *Càntic dels Càntics*, digna d'ésser esmentada al costat de la de Fray Luis de León. En la Gramàtica es distingiren Bernat Andreu, el ciceronista Antoni Jolis i els lexicògrafs Antic Roca i Onofre Pou. Entre els llatinistes, Joan Cassador, Jaume Cassà i Onofre Pou escriviren amb elegància comèdies llatines. El valencià Francesc d'Escobar va introduir-hi els estudis hellènics, i l'activa propaganda de Núñez a favor del text pur de l'Estagirita va donar com a resultat els notables comentaris aristotèlics d'Antoni Jordana, Antoni Sala i Dionís Jeroni Jorba. El doctor Lluís Joan Vileta, el més cèlebre dels professors barcelonins d'aquell temps, llevat de Cosme Hortolà, escriví diverses obres filosòfiques en les quals apareixen les doctrines lul·lianes renovades pel Renaixement. El metge Antic Roca fou un distingit polígraf que impulsà una edició de les obres d'Ausiàs March i escriví un tractat d'Aritmètica en llengua vulgar. No hi mancaren doctíssimes escriptores com Isabel Josa i Juliana Morell, tan admirada a França.

b) *La supressió de la Universitat de Barcelona; la Universitat de Cervera*

En començar el segle XVIII i aguditzar-se la política contrària a les llibertats catalanes de Felip V, Catalunya es decantà en favor de l'arxiduc Carles d'Àustria, que fou reconegut per rei amb el nom de Carles III. La Universitat de Barcelona, com les de Lleida i Girona i l'Estudi de Tortosa prengueren part activa en els esdeveniments de la Guerra de Successió en el partit austracista. Estudiants barcelonins combateren en el setge de Barcelona i, quan Carles esdevingué emperador d'Alemanya, i renuncià a les seves pretensions a la corona d'Espanya, i el tractat d'Utrecht consolidà Felip V en el tron, els catalans quedaren abandonats pels seus aliats, àdhuc pels anglesos. Immediatament després de la caiguda de Barcelona, Felip suprimí les llibertats catalanes com ho havia fet amb les de València i Mallorca, i amb aquesta supressió anà lligada la de les universitats, i fou creada la de Cervera en premi a la fidelitat dels cerverins a la causa filipista. Ella seria el baluard de l'absolutisme fins entrat el segle XIX.

La "Real Junta Superior de Justicia y Gobierno", creada per a substituir els altres organismes polítics de Catalunya, notificà, el 1714, als Paers de Cervera que els estudis de Filosofia, Cànon i Lleis quedaven provisionalment traslladats en aquesta ciutat. Romanien a Barcelona els de Medicina i els de Gramàtica, que donaven els jesuïtes.

Aquesta situació provisional es prolongà uns quants anys, durant els quals fou àmpliament discutida la conveniència de crear una sola Universitat a Catalunya, per haver-n'hi un nombre excessiu (Lleida, Barcelona, Vic, Girona, Tarragona i Tortosa). Finalment, el rei resolgué la qüestió mitjançant el Reial Decret de l'11 de maig de 1717 que creava la Universitat única a Cervera, on floriren els estudis de Teologia, Dret i Lletres clàssiques.

Barcelona no es resignava a no tenir universitat, malgrat que els ensenyaments existents compensaven fins a un cert punt la pèrdua dels altres i mantenien viu l'esperit de la cultura catalana, que tenia un dels seus fogars a l'Acadèmia de Bones Lletres.

A Cervera tanmateix no es perdia del tot la tradició catalana i tingué en el segle XVIII *una època brillant* amb eminents professors, fins amb nivell superior al d'altres universitats espanyoles. Aquest període és il·lustrat pels noms de Josep Finestres, eminent jurista i humanista, el P. Aymenrich, eminent filòsof, i el P. Cerdà, que havien estat professors del Col·legi de Cordelles dels jesuïtes de Barcelona, Tomàs Cerdà, filòsof, Bartomeu Pou, Josep Pons, Llucià Gallisà, Ignasi i Ramon Llàtzer de Dou. A Cervera florí també un ambient d'erudició històrica en contacte amb l'escola de Bellpuig de les Avellanès. Deixebles eminents de Cervera foren el P. Caresmar i el que havia d'ésser gran historiador Pròsper de Bofarull. Fins estudià a Cervera filosofia i humanitats el que havia d'ésser el gran cirurgià Antoni de Gimbernat. La darrera gran figura dels mestres de Cervera fou Ramon Llàtzer de Dou, en el període de decadència d'aquella Universitat, un temps president de les Corts de Cadis, però reialista que féu el panegíric del Decret de Nova Planta i que presidí el Claustre que dirigí a Ferran VII el manifest amb la coneguda frase: "*Lejos de nosotros la peligrosa novedad de discurrir*".

En els seus darrers temps Cervera havia d'estar lligada a la reacció absolutista i l'últim conseller d'aquella universitat, Bartomeu Torradella, fou un dels capitosts del partit carlí i personatge influent a la Junta absolutista de Berga, el 1837. I encara el 1838, desapareguda la Universitat de Cervera i restaurada la de Barcelona, Torradella regí l'intent de continuar-la a Solsona i, àdhuc, després de caure la població a mans dels isabelins, convocà el curs de 1839-40 al monaster de Sant Pere de la Portella. El govern isabelí ja havia decretat el primer de setembre de 1837 "provisionalment" el trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona, malgrat que l'Ajuntament cerverí intentà de salvar-la i encara el 1840 s'obriren les seves aules, però el 1842 Espartero la suprimí definitivament.

c) *Barcelona sense Universitat*

A Barcelona, tanmateix, restaren alguns ensenyaments. Continuada funcionant una Facultat de Medicina a l'Hospital de la Santa Creu, ço que fou imposat per la importància d'aquell hospital i del nombre dels seus malalts; però depengué del "Protomedicato" que dirigia tota la medicina i

la cirurgia d'Espanya. També els col·legis dels ordes religiosos amb estudis de gramàtica i retòrica com els de l'Imperial Col·legi de Nobles o Col·legi de Cordelles del nom del fundador i dels qui el dotaren, situat a la Rambla a la cantonada del carrer del Bon Succés, del jesuïtes (a qui havia estat confiat en 1658), que havia tingut molta importància al segle XVII i per la influència dels jesuïtes al temps de Felip V. També el col·legi dels benedictins de Sant Pau del Camp, i alguns altres, així com el Seminari tridentí o episcopal, sobretot pels estudis de teologia, opacat durant algun temps i restaurat el 1737, que després de l'expulsió dels jesuïtes s'encarregà de la direcció del col·legi de Cordelles.

El 1760 es fundà el Reial Col·legi de Cirurgia. Els estudis farmacèutics, els organitzava privadament el Col·legi d'Apotecaris. Però el gran impuls perquè Barcelona tingués ensenyaments importants es degué a la fundació de la Reial Junta de Comerç, constituïda definitivament el 1763 sota Carles III, que creà l'Escola de Nàutica, i l'Escola de Nobles Arts, trameté pensionats a l'estranger, fundà premis, salvà obres d'art i edità grans estudis com els de Campany.

Catalans eminents foren l'ànima del Col·legi de Cirurgia, com Pere Virgili, que havia fet els seus estudis de medicina a Montpeller i, entrat a l'exèrcit, fou l'organitzador del Col·legi de Cirurgians de Cadis en temps de Ferran VI i del de Barcelona sota Carles III. El Col·legi barceloní tingué un quadre de professors eminents, entre els quals destacà la gran figura de la medicina catalana Antoni Gimbernat, que ensenyà anatomia al Col·legi i fou cirurgià major de l'Hospital de la Santa Creu fins a l'any 1774, que passà uns anys a l'estranger per estudiar l'organització i els mètodes dels col·legis de cirurgia: fundà, en 1787, el de Sant Carles de Madrid —convertit més tard en la Facultat de Medicina— i al qual es deuen grans progressos en les tècniques operatòries. La medicina i la cirurgia catalanes anaren llavors al davant de les espanyoles i tingueren conreadors eminents com Francesc Salvà i Campillo, un dels primers propugnadors de la vacuna.

La Junta de Comerç, creada per Ferran VI el 1658 i establerta a Llotja, fou una gran realització que en certa manera venia a ser una universitat lliure amb les seves escoles que s'anaren multiplicant. La primera que s'organitzà fou la de Nàutica, l'ànima de la qual fou Sinibald de Mas, marí i cosmògraf, i hi acudiren deixebles de tot el litoral català. L'Escola de Nobles Arts fou organitzada pel valencià Pasqual Pere Moles, deixeble dels germans Tramulles, que ho havien estat del pintor Viladomat, els quals tenien una escola particular de dibuix i que professaren a l'Escola de Nàutica. L'Escola de Nobles Arts començà el 1775, quan Moles tornà de París on havia estat pensionat: s'hi formaren pintors, escultors, arquitectes i gravadors i en sortiren l'escultor Damià Campeny, admirat per Canova, Antoni Solà, que havia de ser director de l'Acadèmia Pontifícia de Sant Lluc a Roma, el pintor Pau Montanyà i el gravador Francesc Fontanals. A començaments del segle XIX la Junta fundà escoles de Botànica, Taquigrafia, Mecànica i encara d'altres. La de Química tingué per deixeb-

ble el maonès Mateu Orfila, que fou degà, de la Facultat de Medicina de París.

L'Acadèmia de Bones Lletres fundada l'any 1729 —abans que a Madrid es creés la de la Història—, continuant l'Acadèmia dels Desconfiats fundada el 1700 per Pau Ignasi de Dalmases, tingué gran transcendència per al renaixement dels estudis històrics, i es proposà elaborar una Història de Catalunya. Paral·lelament s'arribava després de moltes vicissituds a la fundació de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts el 1770, que tingué per precedent les classes de matemàtiques del Col·legi de Cordelles i la Conferència físico-matemàtica experimental. L'Acadèmia tingué membres distingits en totes les ciències i intentà fundar càtedres per al seu ensenyament, bé que no ho aconseguí. A aquestes acadèmies s'hi afegí l'Acadèmia mèdico-pràctica, que illustraren entre altres Josep Ignasi Sanponts, Francesc Salvà, Jaume Bonells i Francesc Carbonell, organitzant cursos, imprimint memòries i fundant premis i, encara que no aconseguí realitzar l'ambiciosa obra de conjunt que s'havia proposat, contribuí a crear un ambient d'alta vàlua científica. Al començament del segle XIX funcionà a Barcelona una Escola de sordsmuts.

La dominació napoleònica interrompé notablement les activitats docents de les institucions barcelonines, en ocupar els col·legis i donar-los altres destinacions; molts professors renunciaren a les seves càtedres i emigraren, com Orfila, tot negant-se a prestar el jurament de fidelitat a Josep Bonaparte.

Des de la fi del segle XVIII es féu ja una campanya de descrèdit contra la Universitat de Cervera i hi havia l'anhel que Barcelona tingués la seva universitat. En temps de l'ocupació francesa l'Ajuntament de Barcelona la demanà en una memòria adreçada a les Corts de Baiona i fins en nom de la Junta de Comerç es demanà a uns comissionats que la ciutat envià a París, insistint en la necessitat que a Barcelona hi hagués Universitat.

En acabar-se la guerra tornaren a Barcelona emigrats o lluitadors, entre ells Pròsper de Bofarull i Torres Amat. Les escoles de la Junta de Comerç reprengueren les seves tasques i aspiraven a crear una Universitat; es fundaren noves càtedres i s'insinuava un tímid esperit regionalista contra les ingerències de l'Estat, acceptant la Junta la dedicatòria de la *Gramàtica y apologia de la llengua catalana* de Josep Pau Ballot bo i subvencionant-la; reviuin les Acadèmies i el 1815 celebrà la seva primera sessió la Sociedad Filosòfica iniciada entre altres per Ramon Muns, Ignasi Santponts, Bonaventura Carles Aribau i Ramon López Soler.

Amb la protecció del general Castaños, el vencedor de Bailèn, es féu una temptativa de traslladar la Universitat de Cervera a Barcelona. Castaños encara que no era nat a Catalunya s'hi havia educat, el seu pare havia estat president de la Junta de Comerç i es prestà a defensar la sol·licitud que l'Ajuntament elevà a Ferran VII, que despertà protestes i contragestions de Cervera; el rei acordà el 1816 que no hi havia motiu suficient per a privar Cervera de la seva Universitat.

En el període constitucional del 1820 al 1823 es tornà a insistir sobre

el mateix propòsit i les aspiracions de l'Ajuntament barceloní foren a la fi satisfetes. Pel *Reglamento general de Instrucción pública*, aprovat per les Corts l'any 1821, es creava a Barcelona una Universitat on es podrien cursar estudis del que se'n deia aleshores, segons l'esmentat Reglament, segona i tercera ensenyança: Barcelona hauria volgut que se suprimís la Universitat de Cervera; però això no s'aconseguí i aquella restà, en lluita la minoria liberal que hi havia al seu Claustre amb la majoria absolutista. Els estudiants en gran part eren liberals i havien promogut avalots i, abandonant els cursos, demanaren també el trasllat a Barcelona.

Tardà a poder-se inaugurar la nova Universitat de Barcelona, anomenada "Nacional" en lloc de Reial, títol que portaren les anteriors. La inauguració tingué lloc al Saló de Cent de l'Ajuntament el 16 de febrer del 1822. L'Estat, malgrat l'acord de les Corts, havia oposat contínuament dilacions i entrebancs. Per fi, pel novembre del 1822, l'Estat aprovà el reglament provisional de la Universitat de Barcelona i suprimia la de Cervera. Els professors de Barcelona prestaren el jurament de fidelitat a la Constitució i elegiren com a rector Domènec M. Vila i Tomàs, com a vicerector Albert Pujol i com a secretari Francesc Babot. El dia 30 a Llotja s'inaugurava definitivament la nova institució, amb un abrandat discurs del cap polític o governador de la província i amb "Visques" a la Sòberania nacional, a la Constitució i al rei per la Constitució. Part dels seus ensenyaments s'installaren al convent de Carmelitans descalços de la Rambla, especialment els de Farmàcia.

Paral·lelament a la Universitat semblaven cobrar nova vida les Acadèmies de Bones Lletres i de Ciències, mentre, però, se suprimien els Col·legis religiosos, excepció feta dels Escolapis.

El règim constitucional acabà, amb l'ajuda dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, comandats pel Duc d'Angulema. Ferran VII tornà a ser rei absolut i començà una reacció violenta. Tot seguit pel decret d'octubre de 1823 s'anullava el que s'havia fet durant el trienni liberal i es tornava a l'estat de coses anteriors. El 15 de novembre es restaurava la Universitat de Cervera i se'n destituïa els professors que havien acceptat de passar a la Universitat de Barcelona, que era suprimida. Calomarde, l'animador brutal de la nova reacció, promulgà el 1824 un nou pla d'estudis. A les altres universitats el cap era el rector, però a Cervera es conservava el títol de Cancellier, que obtingué novament Ramon Llätzer de Dou; el succeí més tard el canonge Bartomeu Torredadella, que a la fi de la guerra carlina fou membre de la Junta reialista de Berga, últim baluard de la facció.

Cervera encara tingué alguns alumnes que foren homes eminents, com Manuel de Cabanyes, Manuel Milà i Fontanals, Jaume Balmes, López Soler, Camprodon, Roca Cornet, Manuel de Bofarull, Ramon Martí d'Eixalà, els quals havien de tenir un paper important a la Renaixença catalana i a la introducció del Romanticisme a Catalunya. Milà veié néixer llavors la seva vocació poètica i un mestre de Cervera, el P. Narcís Puig, posà en les seves mans les primeres novel·les de Walter Scott. Balmes, malgrat no haver-ne estat catedràtic, hi professà cursos de Teologia fins al 1837. Martí d'Eixalà, deixeble i després catedràtic de Cervera, més tard

de Dret a Barcelona, fou l'introductor de la filosofia escocesa a Catalunya.

A Barcelona es clausuraven les Acadèmies de Bones Lletres i de Ciències i els professors liberals eren destituïts. El que restava dels ensenyaments era reglamentat amb criteri centralista. S'aplegaren els estudis de Medicina i Cirurgia en un "Real Colegio" i, destituïts molts professors, continuaren els ensenyaments de la Junta de Comerç. Desposseïda del seu Arxiu, en suprimir-se l'Acadèmia de Bones Lletres, aquest passava a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, del qual sortosament era cap el qui havia estat president de l'Acadèmia, Pròsper de Bofarull.

2. EL RESTABLIMENT DEFINITIU DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

a) *El restabliment*

Barcelona no oblidava el seu anhel de tenir Universitat i tot seguit que, a la fi del regnat de Ferran VII, començava d'albirar-se un canvi de política, amb la pèrdua d'influència de la darrera muller del rei, Maria Cristina, i sobretot quan, a la mort del rei, la lluita dinàstica afavorí el ressorgiment de les tendències liberals i s'implantà de nou un règim constitucional, la ciutat lluità per aconseguir la restauració universitària.

No fou fàcil, però, i sols a través de negociacions laboriosíssimes, influides sempre per les oscil·lacions de la política, complicades amb la resistència de Cervera, la victòria fou assolida l'any 1837, tot i que Cervera intentà resistir fins al 1842.

La generació contemporània de l'*Oda a la Pàtria* d'Aribau, des del 1833, va sentir vivament la necessitat de tornar la Universitat a Barcelona i lluità constantment per aconseguir-ho. L'historiador de la nostra Renaixença Joan Amade ha escrit: "*Ce n'est pas sans doute par hasard que la définitive fixation des destinées de l'Université de Barcelone correspond à une heure particulièrement palpitante pour la pensée de la Catalogne et que Barcelone a retrouvé son Université au moment où l'élite de ses fils retrouvait peu à peu l'âme catalane.*" I Rubió i Lluch: "Aquells anys de la quarta dècada del segle passat foren un període d'intensíssima activitat intel·lectual que contrasta amb l'anterior marasme del trist decenni. En ells es posaren els fonaments de la nostra cultura i la nostra ciutat començà a viure la vida d'un poble civilitzat, amb la restauració de la nostra Universitat i la creació de la nostra primera biblioteca pública oficial".

Encara viu Ferran VII i caigut el ferotge Comte d'Espanya, pel desembre del 1833, Barcelona començava de respirar amb una certa llibertat. Tot seguit es parlà de la necessitat de demanar el restabliment, encara que modestament i sense pretendre la desaparició de la Universitat de Cervera. Es demanava tan sols que s'omplís el buit que representava en els ensenyaments barcelonins la manca dels de Jurisprudència amb una petició de l'Ajuntament al rei perquè es creessin càtedres de Dret romà i espanyol, pagant els deixebles als professors i posant els estudis sota la protecció del capità general, cosa que motivà una protesta de Cervera.

Mort Ferran VII el 29 de setembre de 1833 sense que s'hagués donat resposta a la petició barcelonina, ja proclamada Isabel II sota la regència de Maria Cristina, el capità general Llauder va defensar la petició. Protestà novament Cervera tement la desaparició de la seva Universitat i aconseguí que la Inspecció general d'Instrucció pública informés desfavorablement. La reina governadora ajornà la resolució fins a la formació d'un nou pla d'ensenyament. L'Ajuntament de Barcelona el 1834 demanava ja la concessió d'una de les Universitats del Regne, insistint que o bé s'obris a Barcelona una Universitat interina, s'hi traslladés o no la de Cervera, o bé es cridessin a Barcelona catedràtics cerverins.

El 22 d'octubre del 1835, es concedí l'autorització per a crear càtedres de Dret, ço que es féu obrint-se el curs a l'església de Sant Gaietà de l'antic convent de teatins, on pronuncià, el discurs d'inauguració el professor Ramon Martí d'Eixalà. A Sant Gaietà s'havien de donar tots els cursos, excepte els d'Institucions canòniques, que s'hostatjarien al Seminari Conciliar. Per l'abril del 1836 es permeté de fer exàmens i conferir graus en Jurisprudència.

Havia estat un primer pas. El 3 de maig d'aquell any es demanà ja el trasllat a Barcelona de la Universitat de Cervera; la petició fou defensada per l'Acadèmia de Ciències i Arts, que el 1835 havia creat diverses càtedres a les quals el gener de 1836 es donà validesa acadèmica. En una reunió presidida per l'alcalde de Barcelona (14 d'agost) amb assistència de l'Acadèmia de Ciències i la de Bones Lletres, que havia creat també càtedres (Llenguatge, Literatura i Història), i dels professors de Jurisprudència, es demanà l'organització d'uns Estudis Generals.

El mateix dia es publicava a Madrid el nou Pla general d'Estudis pel qual, alhora que es traslladava la Universitat d'Alcalà, es feia el mateix amb la de Cervera a Barcelona.

Però encara tot restava en suspens amb motiu dels esdeveniments polítics: el motí de La Granja del 12 d'agost. Una Reial Ordre de 4 de setembre ho ajornava, perquè la decisió definitiva pertanyia a les Corts. El 29 del mateix mes se substituïa el Pla general per un arranament provisional i, encara, el 16 de novembre es feien dependre els estudis de Jurisprudència de Cervera, tot i que a Barcelona anaven desertant de Cervera professors i estudiants. El *Jefe político* havia convocat a Barcelona els professors que de 1822 a 1823 professaren a la Universitat, que llavors s'havia restaurat, i es redactà un informe per a crear uns Estudis Generals que, fet seu per l'Ajuntament, el cap polític de la província aprovà. A la fi, el 19 de novembre a Sant Felip Neri se celebrà la sessió inaugural dels Estudis, amb un discurs del vice-president de la Junta de Professors Albert Pujol, en què mostrava com anaven units el saber universitari i la llibertat. Els Estudis Generals no acabaven de ser pròpiament Universitat ni representaven el trasllat de la de Cervera a Barcelona, en lloc del qual una Reial Ordre de 21 de desembre del 1838 es limitava a autoritzar per un altre any els Estudis existents, deixant el trasllat a la resolució de les Corts.

Era una nova interinitat. L'Ajuntament, el 2 d'agost de 1837, insistí

novament i per fi per una nova Reial Ordre de 1.^r de setembre —sempre amb caràcter provisional, esperant l'aprovació del nou pla d'instrucció pública— la Universitat de Cervera es traslladava a Barcelona. El 18 d'octubre amb el nom d'Universitat Literària celebrà la cerimònia de la inauguració solemniament a l'ex-església de Sant Felip Neri, amb assistència del cap polític, del bisbe, d'una comissió de l'Ajuntament, de representants d'altres corporacions i entitats i de nombros públic. Els discursos foren pronunciats pel doctor Ramon Martí d'Eixalà —fugitiu de Cervera, on era professor, i esdevingut secretari de la nova Universitat— i pel seu rector, el canonge de Santa Anna, Albert Pujol.

Els absolutistes de Cervera, però, no cedien i volien continuar la seva Universitat, malgrat que fos en un altre lloc i fora de la legalitat constitucional. El darrer canceller, Torrebadella, i part del professorat, s'havien refugiat a Berga, on continuava la resistència carlista i on funcionava l'anomenada "Junta Superior Gubernativa del Principado de Cataluña", en la qual Torrebadella fou durant algun temps el personatge més influent amb els seus col·legues, que formaven el "partit universitari" del Carlisme, o partit "furibund" pel seu radicalisme reaccionari, que propugnà la tornada a Catalunya del Comte d'Espanya. Com que Cervera ja no era dominada pels carlins, el "paternal" govern del president, per tal de facilitar als joves l'estudi de la "*verdadera ciencia*" i que s'instruïssin "*en las doctrinas sólidas y religiosas, formándose sabios españoles en vez de charlatanes impíos*", i s'allunyessin dels "*establecimientos revolucionarios*", la "Junta Gubernativa" tractà d'organitzar l'ensenyament universitari en conferències privades en els pobles lliures de "*la revolución usurpadora*" fins a poder obrir la "Universidad Literaria" de la província, segons deia una disposició de la Junta del 17 d'octubre de 1837. El 3 de març de 1838 s'establí provisionalment la Universitat de Cervera a Solsona, presidint-ne l'obertura Torrebadella. Alliberada Solsona per les forces isabelines pel juliol, la Universitat seguí la seva trashumància al monestir de Sant Pere de la Portella, funcionant-hi durant el curs 1838-1839 i convocant-hi el de 1839-40.

Cervera no es resignava a perdre la Universitat i el 3 de novembre de 1837 es dirigia a les Corts oposant-se al trasllat amb protestes de fidelitat isabelina i fent-se il·lusions que el trasllat a Barcelona era provisional, fins a l'acabament de la guerra. Acabada aquesta (juliol de 1840), per l'octubre la Junta de Govern de la província de Lleida declarà restablerta la Universitat de Cervera, que tornava a obrir-se. Però tot resultà en va, car Espartero, Duc de la Victòria, el 10 d'agost, com a regent del Regne aprovava definitivament el trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona, acceptant la realitat que era ja un fet des de 1837.

b) La Universitat Literària de Barcelona

Com diu Ferran Soldevila, la Universitat restaurada "era resultat de la confluència de dos corrents poderosos: el liberal i el català. Si les vicissituds de la seva restauració havien anat enllaçades a les de la lluita del

liberalisme contra l'absolutisme, també havien anat unides a les primeres manifestacions de la Renaixença catalana. Confluència d'anhels alliberadors, amb tot el que tinguessin d'imprecís, de vacil·lant i de desorbitat, però també amb tot el que tenien de fecund i d'esdevenidor. I no és pas per un simple atzar si la dècada que havia de veure l'aparició de l'*Oda a la Pàtria* (1833), l'edició de la *Crònica* de Pujades i dels *Usatges i Constitucions de Catalunya*, del volum de *Recuerdos y Bellezas de España* dedicat al nostre país, de *Los Condes de Barcelona vindicados* i de les primeres poesies del «Gayter del Llobregat», va veure també la restauració de la Universitat de Barcelona”.

Aquesta Universitat Literària comprenia les Facultats de Teologia, Jurisprudència Civil i Canònica i, més tard, Lleis, Medicina i Filosofia. Fora d'ella quedaven els Col·legis de Medicina, Cirurgia i Farmàcia.

Amb la creació de la nova Universitat es produeix una renaixença docent, paral·lela a la Renaixença en tots els ordres espirituals, que cada dia anava fent-se més sensible. La fixació dels destins de la Universitat de Barcelona esdevé un instant especialment palpitant per al pensament de Catalunya i Barcelona retrobà la Universitat seva en els moments en què els seus fills anaven trobant a poc a poc l'ànima catalana.

Fou la generació de Pròsper de Bofarull, l'arxiver; de Pau Piferrer, bibliotecari i professor, i, sobretot, de Milà i Fontanals, que, tot just restablerta la Universitat, l'omple amb la seva gran figura de savi i de català. Va ser un tipus també netament català el primer rector, el canonge de Santa Anna mossèn Albert Pujol, clergue liberal i organitzador; i el seguiren, en el rectorat, homes de la Renaixença com Bergnes de les Cases, heilenista fundador de la moderna escola de filologia clàssica catalana, i Reynals Rabassa, un dels pòcers del renaixement jurídic. El sentit de catalanitat i la tradició no van interrompre's a través el segle XIX: a la Universitat o als centres d'ensenyament i de cultura que s'hi relacionaven, treballaren Marià Aguiló, Pelai i Briz, Coll i Vehí, Martí d'Eixalà, Vidal i Valenciano, Rubió i Ors, Duran i Bas, Balari i Jovany, Rubió i Lluch. Els darrers van ser els mantenidors del foc sagrat en el pas del segle actual i els mestres de les generacions immediatament anteriors a la nostra; o, com Rubió i Lluch, de la nostra.

El 1842 la Facultat de Cànon es fusionà amb la de Lleis, que prengué el títol de Facultat de Jurisprudència, i el 1843 es tornaren a reunir Medicina, Cirurgia i Farmàcia en la Facultat de Ciències Mèdiques.

El mateix any la Facultat de Filosofia de Barcelona va redactar un informe proposant la reforma dels “estudis preparatoris generals, anomenats de Filosofia”, en el sentit de crear a cada província un Col·legi o Facultat de Filosofia, en què s'estudiessin, durant quatre anys, matèries de Ciències i Lletres, després dels quals estudis s'obtingués el títol de Batxiller en Filosofia, indispensable per a qualsevol carrera.

El pla d'estudis del 17 de setembre de 1845, anomenat de don Pere Josep Pidal, que fou el ministre signant, i de don Antoni Gil de Zárate, a qui se n'atribueix la redacció, reorganitzà l'ensenyament fixant quatre ordres d'estudis: de segon ensenyament, de Facultat Major, superiors i es-

pecials. Les Facultats Majors eren Teologia, Jurisprudència, Medicina i Farmàcia. Per a ingressar-hi calia ésser Batxiller en Filosofia. Els estudis duraven set anys, cinc per a ésser Batxiller i dos per a la Llicenciatura. Com a estudis superiors els Doctorats en Lletres, Ciències, Filosofia, Teologia, Jurisprudència, Medicina i Farmàcia. Al cap de la Universitat hi havia un rector nomenat pel rei, que la governava amb els degans, Claustre de la Facultat i Claustre General.

Un altre moment decisiu és l'anomenada Llei Moyano del 1857, que estableix una determinada organització i un mateix règim per a totes les Universitats. Aquesta Llei ha estat vigent —amb certes modificacions posteriors no fonamentals— fins fa molt poc, i el seu esperit d'uniformitat i la seva antiguitat han constituït un poderós obstacle a l'adaptació de la Universitat espanyola a les orientacions pedagògiques modernes.

El pla de 1845, consolidat per la Llei de 1857, estructurà la Universitat espanyola i suposà per a Barcelona la liquidació de les seves antigues institucions docents. El decret de 1868 suprimí la Facultat de Teologia i les Facultats universitàries foren des d'aleshores les de Filosofia i Lletres, Ciències, Dret, Medicina i Farmàcia. Les de Filosofia i Lletres i Ciències eren incompletes, ja que Filosofia i Lletres tenia només la secció de Lletres, i Ciències les seccions d'Exactes, Físiques i Químiques, fins que ben entrat el segle xx es completaren, la primera amb les seccions de Filosofia i Història i la segona amb la de Ciències Naturals. El Doctorat, però, estava reservat a la Universitat de Madrid.

Els rectors de la Universitat de Barcelona restaurada foren fins a les primeres dècades del segle xx: Albert Pujol (1837-1841), Domènec Maria Vila i Tomàs (1841-1846), Joaquim Rey (1846-1850), Marià Antoni Collado (1850-1851), Josep Beltran Ros (1851-1856), Agustí Yàñez Gorina (1856-1858), Víctor Arnau Lambea (1858-1864), Joan Agell (1864-1866), Pau González Huebra (1866-1869), Antoni Bergnes de les Cases, l'humanista (1869-1875), Estanislau Reynals Rabassa (1875-1876), Julià Casaña Leonardo (1876-1891), Manuel Duran i Bas, el gran jurista defensor del Dret català (1891-1899), Joaquim Rubió i Ors, un dels promotors de la Renaixença (1899), José Ramon de Luanco (1899), i els metges Rafael Rodríguez Méndez (1899-1905), baró Joaquim Bonet Amigó (1905-1913), marquès Valentí Carulla Margenat (1913-1923) i Andrés Martínez Vargas (1923-1927).

La Universitat s'instal·là el 1838 al convent del Carme davant de l'Hospital de la Santa Creu, on funcionava la Facultat de Medicina, a l'antic Col·legi de Cirurgia construït en temps de Carles III. Totes aquestes instal·lacions eren inadequades i aviat es pensà que tingués un nou edifici, projecte que es degué a l'arquitecte Elías Rogent. Es posà la primera pedra en l'actual edifici a la plaça de la Universitat, al bell mig de la Barcelona que començava a eixamplar-se, el 22 d'octubre de 1860, essent rector Víctor Arnau, que fou el principal propulsores de les obres. Les obres prosseguiren durant el temps de la Revolució i s'inauguraren sota el regnat d'Amadeu l'11 de desembre de 1871. Per a la Facultat de Medicina es construï un

nou edifici que incloïa un Hospital Clínic, del qual es posà la primera pedra el 25 de juny de 1895, i, s'inaugurà el 2 d'octubre de 1906.

La Universitat fou construïda en un estil romànic "renovat" amb elements bizantins i mudèjars. A la façana hi ha uns medallons amb els busts d'Alfons el Magnànim, el fundador, i d'Isabel, II en temps de la qual es restaurà. Al vestibul de tres naus hi ha cinc grans nínxols amb les estàtues de sant Isidor, Averrois, Alfons X, Ramon Llull i Lluís Vives, cinc grans figures de la civilització hispànica, sense oblidar les dues cabdals de la cultura catalana, degudes a Venanci i Agapit Vallmitjana. Al gran i sumptuós Paranimf hi ha sis grans quadres representant escenes memorables de la cultura espanyola: l'Espanya visigòtica, amb sant Isidor al IV Concili de Toledo; l'Espanya musulmana, amb una escena del temps d'Abderraman III, el creador del Califat, que fou el gran centre de la cultura occidental al segle x; l'Espanya medieval, simbolitzada per Alfons X representant savis cristians, musulmans i jueus, harmonitzant les cultures oriental i occidental; la Catalunya medieval, personificada en Alfons IV el Magnànim lliurant, a Nàpols, el privilegi de l'Estudi General de Barcelona als ambaixadors de la ciutat Joan de Marimon i Bernat Ça Pila; l'Espanya del Renaixement, amb el cardenal Cisneros, fundador de la Universitat d'Alcalà, rebent el darrer plec de la Bíblia Políglota complutense que li lliura el fill de l'impressor, i Espanya en iniciar-se els temps moderns amb una alegoria dels ensenyaments de la Junta de Comerç de Catalunya a Llotja. Els autors foren Dionís Baixeras, R. Anckerman, T. Bausà i A. Reynés. Sobre els quadres i sota les finestres hi ha medallons amb els busts d'espanyols cèlebres en la ciència i l'art i a la paret de capçalera els d'Alfons IV, fundador de l'Estudi, de Carles I —en temps del qual es construí l'edifici de la Universitat de la Rambla— i d'Isabel II, sota la qual es féu la restauració. Als costats de la presidència hi ha els busts en marbre de Milà i Fontanals i de Menéndez y Pelayo, respectivament mestre i deixeble eminents de la Universitat. En una de les galeries del primer pis —on hi ha també els salons del Rectorat— s'obre l'entrada del gran saló de lectura de la Biblioteca universitària, que conté un important fons de llibres, procedents, els antics, de la biblioteca de la Universitat de Cervera i dels convents suprimits durant el segle XIX, amb una rica col·lecció de manuscrits i de còdexs miniats. Al saló de lectura de la Biblioteca hi ha també medallons amb els retrats de figures importants de la Renaixença catalana.

Aquella generació sentia la Universitat i, malgrat l'uniformisme amb les altres universitats espanyoles imposat per la Llei Moyano i per la contínua intromissió del Ministeri d'Instrucció pública, tingué, al costat de professors vulgars i rutinars, fins i tot xirois, personalitats eminents de la ciència. Entre els seus mestres, hi ha humanistes, filòsofs i juristes com Bergnes de les Cases, Milà i Fontanals, Martí d'Eixalà, Reynals Rabassa, Rubió i Ors, Balari i Jovany, Llorens i Barba, Duran i Bas, Planas i Casals, Permanyer, Coll i Pujol, i més tard Rubió i Lluch; també una brillant escola de medicina iniciada per Pere Mata i Letamendi, que illustren Bartomeu Robert, Ramón i Cajal, Pi i Sunyer, el cirurgià Fargas, més tard

August Pi i Sunyer, el gran biòleg, Carulla, Bonet, Jesús Bellido, etc. De la generació anterior a la nostra cal esmentar l'escola de Matemàtiques d'Esteve Terrades, els treballs científics d'Eduard Fontserè, el botànic i antropòleg Telesfor d'Aranzadi, els professors de la Facultat de Ciències Odón de Buen, Fuset, Alcobé, Caballero, Pardillo; a la Facultat de Farmàcia Enric Soler, Casamada, Deulofeu; a la de Filosofia i Lletres els ensenyaments històrics i literaris de Rubió i Lluch, els de Filologia grega de Segalà i Estalella, els d'hebreu i àrab de Francesc Barjau. Dels primers temps del segle, Serra Hunter, que creà el Seminari de Filosofia, Font i Puig, Carreres Artau, que amb el seu deixeble Batista i Roca organitzà el Seminari d'Etnografia i Folklore de Catalunya, Bosch-Gimpera, creador de l'Escola catalana de Prehistòria, l'historiador Antonio de la Torre, mestre de Jaume Vicens Vives, Joaquim Balcells, renovador de la Filologia llatina a la Universitat i director de les publicacions llatines de la Fundació Bernat Metge, Millàs Vallicrosa, arabista i hebraïsta deixeble de Barjau, Nicolau d'Olwer, hellenista i historiador, Joaquim Xirau, filòsof i fundador del Seminari de Pedagogia.

c) *Per la catalanitat de la Universitat*

Ja sota la dominació alfonsina sorgiren entre els estudiants moviments catalanistes que crearen el Centre Escolar Catalanista, en el qual jugà un gran paper Enric Prat de la Riba i es mantingué la catalanitat dels estudiants, que mai no s'ofuscà. En la nostra generació es creà l'Associació Catalana d'Estudiants. Des de feia temps es volia renovar l'organització universitària i ja Fargas, essent senador, demanà a les Corts l'autonomia de la institució. El primer Congrés Universitari Català, celebrat l'any 1903, promogué la creació dels Estudis Universitaris Catalans, els quals, no havent pogut hostatjar-se a la Universitat per no tenir cabuda els seus ensenyaments en els plans oficials d'estudi i per no haver estat autoritzats pel Govern central, hagueren de refugiar-se a l'Ateneu Barcelonès (1906).

Els Estudis Universitaris tenien per objecte crear ensenyaments de les disciplines referents a Catalunya, que al pla d'estudis de la Universitat, idèntic al de totes les Universitats espanyoles, mancaven totalment. Es crearen les càtedres de Filologia catalana (a càrrec de Pompeu Fabra), de Literatura catalana (Rubió i Lluch i Jaume Massó i Torrents), d'Història de Catalunya (Nadal), d'Art Català (Puig i Cadafalch), de Dret Català (Borrell i Solé i Maspons i Anglasell). D'ells, sobretot de Rubió i Lluch i Massó i Torrents, com dels ensenyaments del primer a la Universitat —on a la seva càtedra de Literatura espanyola ja parlava de l'existència d'una Literatura catalana—, sortí la nova generació d'historiadors: Valls i Taberner, Abadal, Francesc Martorell, Lluís Nicolau d'Olwer, Ramon d'Alòs, Ferran Soldevila.

Aquests esdeveniments assenyalen el principi d'un divorci creixent entre la Universitat i Catalunya. La primera, sense cap afany de renovació, cada dia és més ofegada pel provincianisme burocràtic oficial. Quan mani-

festava algun signe de vitalitat pròpia, el Ministeri tenia compte d'anihilar-lo. En els nostres primers temps d'estudiants, en els quals els professors més destacats eren Rubió i Lluch, Segalà (successor de Balari en la càtedra del Grec), Jordan de Urries, Barjau, la Facultat de Filosofia i Lletres organitzà una biblioteca especialitzada, i quan els seus professors van demanar a Madrid una subvenció se'ls contestà, de Reial Ordre, que les biblioteques particulars de les Facultats no tenien raó d'existir i que, per tant, calia dissoldre la que s'havia organitzat i dipositar a la Biblioteca general universitària els llibres que s'haguessin recollit. Sortosament no es va acatar l'ordre, i vam poder seguir-nos refugiant en el clos de la biblioteca de la Facultat, molt més íntim i acollidor que el de la general. En aquesta, regida pel burocratisme del Cos d'Arxius, es posaven tota mena de dificultats al treball, hi mancaven els llibres moderns i ni tan sols era possible de saber què hi havia, perquè el catàleg era un *sancta sanctorum* al qual estava prohibit d'accés dels lectors que havien d'omplir les fatídiques paperetes de petició que el bibliotecari de torn llegia amb hostilitat, contestant sovint amb un aspre "No ho tenim", de vegades perquè el llibre es trobava allunyat del seu confortable seient i no es volia molestar a cercar-lo.

La Universitat quedava endarrerida en relació amb altres institucions i es reduïa a la rutinària repetició d'ensenyaments de tipus enciclopèdic o professional —el fi dels quals era al tortura de l'examen memorístic—, sense esperit d'investigació ni mitjans de treball. Els estudiants més afortunats fugien de l'edifici universitari per anar a cercar llibres a la biblioteca de l'Ateneu i, més tard, a la de Catalunya.

d) *Les institucions de cultura catalana*

Les corporacions públiques, un cop establerta la Mancomunitat presidida per Prat de la Riba i després per Puig i Cadafalch, crearen l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya i centres de recerca i d'ensenyament.

A l'Institut d'Estudis Catalans s'aplegaren eminents representants de la ciència i de la intel·lectualitat catalanes. A la Secció filològica, Fabra, mossèn Alcover, Joan Maragall, Joaquim Ruyra, Josep Carner, Lluís Nicolau, Lluís Segalà, l'hebraïsta mossèn Frederic Clascar. A la Secció històrica, Rubió i Lluch, Puig i Cadafalch, Miret i Sans, Brocà, Josep Pijoan, més tard Ferran Valls i Taberner, Ramon d'Alòs, Francesc Martorell; a la de Ciències, August Pi i Sunyer, Ramon Turró, Jaume Bofill i Pitxot, Eduard Fontserè, Esteve Terrades, Pere Coromines, Eugeni d'Ors. La Biblioteca de Catalunya fou organitzada per Jordi Rubió i Balaguer com les millors biblioteques del món i comptà aviat amb un important fons de llibres moderns de totes les branques del saber. La Secció filològica fundà les oficines lexicogràfiques que preparaven el Diccionari de la llengua catalana sota la direcció de Pompeu Fabra, que havia fixat les normes ortogràfiques; col·laboraven en aquestes oficines Josep Barnils, Manuel de Montoliu, mossèn Griera i, més tard, Joan Coromines i altres. La Secció històrico-

arqueològica creà el Servei de Catalogació i Conservació de Monuments, dirigit per l'arquitecte Jeroni Martorell i, després d'iniciar excursions prehistòriques encomanades a Lluís Marià Vidal, Josep Cazorro i Josep Coromines, organitzà el Servei d'Investigacions Arqueològiques, que dirigírem nosaltres més endavant i en el qual col·laboraven Josep Coromines, Agustí Duran, Matias Pallarès i després Lluís Pericot i J. de C. Serra-Ràfols. Es feren nombroses excavacions a Catalunya, al Baix Aragó, a Mallorca i a València i s'obtingueren valuosos materials arqueològics que amb els ja existents al Museu del Parc de la Ciutadella, sobretot amb els resultats de les excavacions d'Empúries, constituïrien més tard el Museu d'Arqueologia. També la Secció històrico-arqueològica creà el Servei del Mapa de Catalunya. En relació amb l'Institut hi havia la Societat Catalana de Biologia creada per August Pi i Sunyer i més tard l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria, que presidí Telesfor d'Aranzadi, l'eminent antropòleg basc i en la qual col·laboràrem Tomàs Carreras Artau, jo mateix i els nostres deixebles Pericot, Serra-Ràfols i Castillo, creada a iniciativa de Josep M. Batista i Roca, que en fou el secretari.

L'Institut d'Estudis Catalans era a la vegada una Acadèmia d'organització moderna, no ja un mer aplec de personalitats científiques consagrades, i un gran Institut d'investigació.

Abans de la Mancomunitat, l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació provincial havien creat la Junta de Museus, a iniciativa de Francesc Cambó i de Josep Puig i Cadafalch, en la qual un temps formà part Josep Pijoan. Reunia al Museu de la Ciutadella col·leccions de retaules gòtics, taules i pintures murals romàniques, col·lecció única a Europa. Fou després dirigit per Joaquim Folch i Torres. Era transformat el Museu d'Història Natural, creat per Martorell i Peña i hi col·laboraven els professors universitaris Caballero, Pardillo, Pius Font i Quer, Fernández Galiano i San Miquel de la Càmera.

La Mancomunitat, a l'Escola Industrial, instal·lada a l'antic edifici de la fàbrica Batlló, creava nombroses institucions d'ensenyament, sota el Consell de Pedagogia, com l'Escola de Bibliotecàries, un Institut de Química, l'Escola del Treball, un Seminari de Filosofia, l'Escola d'Agricultura, l'Escola dels Bells Oficis. Es fundaven Biblioteques Populars arreu de Catalunya.

Paral·lelament, l'Ajuntament de Barcelona creava el Patronat Escolar, que organitzava escoles catalanes modèliques, entre elles la inoblidable Escola de Mar. També l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana impulsava l'educació, així com es creaven escoles particulars catalanes.

En les primeres dècades del segle vivíem un temps d'entusiasme per la cultura, i de gran fecunditat creadora, que trascendia a tots els indrets de Catalunya i a tot el poble.

Durant un cert temps, destacà l'actuació d'Eugeni d'Ors, que, després de la seva millor època d'escriptor, derivà a la filosofia i esdevingué membre de la Secció de ciències de l'Institut i director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, i en no haver aconseguit guanyar unes oposicions a una càtedra de Filosofia de la Universitat, pretenia contraposar els ensenyaments

creats per la Mancomunitat, que es qualificaven d'“Universitat Nova”, als de la Universitat Literària.

Crèiem que calia arribar a una intel·ligència entre la Universitat, que amb molt de rutinari i d'ineficaç representava una tradició respectable que calia reformar, i les institucions que es creaven, que tenien molt de renovador, però que no eren pròpiament una universitat. Una universitat veritable no s'improvisa fàcilment i necessita estar arrelada en una tradició i comptar amb mitjans que ni a l'antiga ni a la “nova” no es posseïen ni de bon tros. Necessita també la facultat de conferir oficialment graus que l'Estat negaria sempre a les institucions noves, les quals desvetllaven els recels de molts elements universitaris forasters o anquilosats. Érem molts, però, els professors catalans que, si bé pertanyíem a la Universitat Literària, també treballàvem a les institucions catalanes i que no ens resignàvem a l'aparent divorci que es pretenia establir. Els professors —vells o joves— que col·laboraven a les institucions catalanes eren mirats amb mals ulls pels seus col·legues universitaris i considerats en certa manera com a “traïdors” a la Universitat. Per altra part a les institucions catalanes, la seva qualitat universitària s'oblidava pietosament o es donava a entendre que constituïen una excepció que confirmava la regla d'incompetència i d'anticatalanisme que s'atribuïa a la Universitat oficial. De vegades injustament, perquè al costat d'alguns mestres eminents de la vella generació, hi anaven sorgint molts professors joves, catalans i no catalans, d'alt nivell científic, que maldaven per millorar els ensenyaments, per iniciar la recerca, per crear seminaris, per infiltrar l'estudi de les disciplines de la cultura catalana, tots ells animats d'un esperit nou i modern.

Per aquells anys —el segon decenni del segle— August Pi i Sunyer havia creat la seva escola i creava l'Institut de Fisiologia, i el seu prestigi aconseguia que, com una excepció, fos ajudat econòmicament per la Mancomunitat. Serra-Hunter es trobava en la seva millor època i iniciativa el seu seminari de Filosofia. Carreres Artau, amb Batista i Roca, fundava el seminari d'Etnografia de Catalunya. Fontserè lluitava per organitzar les seves recerques d'astronomia i meteorologia, recorrent a l'Observatori l'abra o a l'Acadèmia de Ciències, perquè a la Universitat no trobava mitjans per a fer-ho. El qui signa organitzava un seminari de Prehistòria, al marge de la càtedra oficial, a la Facultat de Filosofia. Aquesta creava cursos de llengües vives (anglès i alemany). D'altra banda, en el cos docent oficial, àdhuc en el foraster, hi havia homes respectables i eminents que s'esforçaven també per elevar el nivell de la Universitat i modernitzar-la, i que no sentien cap hostilitat per les institucions catalanes, en les quals fins i tot col·laboraven. Entre ells, alguns professors de la Facultat de Ciències, el professor d'Antropologia Telesfor d'Aranzadi (basc), el d'Art Àngel de Apraiz (també basc), i altres de Ciència, de Farmàcia o de Medicina. I així mateix entre els estudiants s'agitava un esperit renovador.

e) *El II Congrés Universitari Català*

La situació era, però, difícil, i posats d'acord alguns professors i alumnes van celebrar l'any 1918 el II Congrés Universitari Català, que el rector Carulla, català en el fons, permetia —amb escàndol de molts professors d'esperit burocràtic— que es reunís en el Saló Doctoral. El Congrés va ser presidit per August Pi i Sunyer, ensems professor universitari i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, i va ser-ne secretari general Josep M. Batista i Roca, aleshores estudiant. Entre els professors que hi van prendre part activa hi havia Eduard Fontserè, Serra-Hunter, Carreres Artau, Amorós, Nicolau d'Olwer, Rubió i Balaguer, Aranzadi, Soler i Batlle, Casamada, Nubiola, Trias i Pujol i nosaltres. Des d'altres universitats, s'hi adheriren Jesús M. Bellido i Antoni Trias. Entre els estudiants que després han estat universitaris eminents o que s'han distingit en altres ordres, recordem Recasens Sitjes, Pericot, Serra-Ràfols, Josep M. Casacuberta, etc. També hi prengueren part altres personalitats catalanes no universitàries, entre les quals són d'esmentar Folguera i Duran, F. Martorell, Ramon d'Alòs i, d'una manera destacada, Francesc Layret —assassinat poc després a conseqüència de les lluites socials per membres dels "Sindicats Lliures"—, autor de la ponència de la catalanitat de la Universitat, en la qual afirmava: "La Universitat ha de ser, abans que tot, un òrgan propulsor de la cultura catalana. Aquesta catalanitat, més que a singularitzar-se, ha de tendir a aportar l'esforç i l'esperit del poble català al patrimoni espiritual de la humanitat". Paraules que tantes vegades hem repetit després, com a concreció del nostre ideal universitari i català.

El II Congrés Universitari elaborà, en una sèrie de ponències, un veritable pla de reorganització de la Universitat, declarà la unitat de la cultura catalana i la necessitat que cessés el divorci entre les institucions d'aquesta, i adreçà un missatge de salutació a la Mancomunitat com a suprema representació que era, aleshores, de Catalunya, junt amb una petició d'ajut i una proposta de col·laboració. August Pi i Sunyer, acompanyat de molts elements del Congrés —professors i alumnes— llegí el missatge davant el president (Puig i Cadafalch), Romà Sol, president de l'Assemblea, i molts membres d'aquesta. Puig i Cadafalch acollí l'escrit amb cordialitat i es manifestà desitjós que la Universitat pogués incorporar-se al moviment cultural de Catalunya i disposat a establir col·laboracions. Va transmetre el missatge a Eugeni d'Ors, aleshores director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, per tal que, junt amb representants del Congrés, estudiés la manera de dur a terme la col·laboració. El Congrés, en dissoldre's, nomenà una Junta permanent, constituïda per una ampliació de la seva mesa, la qual redactà un projecte d'estatut universitari a començos del 1919, a base d'una ponència formada per Carreres Artau, Fontserè i Bosch-Gimpera, i que, en publicar-se, signaren també els professors no catalans de la Universitat que participaven de les nostres inquietuds; impulsà cursos d'especialització i treballs de seminari en totes les Facultats i realitzà un assaig de residència d'estudiants.

El projecte d'Estatut va ser distribuït entre els Professors universitaris, que no el van rebre pas amb massa simpatia. En canvi, els professors de la Facultat de Filosofia i Lletres, que havien pres part en el Congrés, aconseguiren que aquella apadrinés les línies generals de la reorganització de la Facultat que el Congrés havia assenyalat, i que elevés al Govern un pla de reforma (maig del 1919), que, naturalment, no va merèixer cap atenció del Ministeri. A la Facultat el projecte va ser acceptat unànimement, i àdhuc amb entusiasme, fins pel mateix degà Daurella —el qual, a desgrat de ser absorbit per les seves activitats financeres extrauniversitàries, sentia l'enyorament romàntic del professor que havia desitjat ser en la seva joventut— i per Parpal —en qui es barrejaven un esperit universitari tradicionalista i un cert sentit de catalanitat, amb complexos personals que el mantenien allunyat del catalanisme polític i del Congrés Universitari.

Començaren unes converses de delegats de la Junta permanent del Congrés amb Eugeni d'Ors, aleshores "pantarca" de la política cultural de la Mancomunitat, i els universitaris van presentar un projecte d'organització de seminaris a la Universitat, els quals, tot i haver de tenir el caràcter d'institucions lliures com a desenvolupament de l'ensenyament en les càtedres oficials, haurien pogut iniciar la formació de centres de recerca i ser un ferment de renovació universitària. Les converses fracassaren, perquè Eugeni d'Ors representava, precisament aleshores, la política enfrontada a la Universitat, i va perdre's una oportunitat que hauria pogut resultar fecunda per a preparar la renovació universitària que va venir després. El president Puig i Cadafalch va concedir, però, una subvenció per a alguns seminaris, especialment per a la preparació de tesis doctorals.

L'ambient s'havia remogut, i a Catalunya s'havia plantejat, de fet, el problema universitari i la Universitat, d'altra banda, deixà de ser el tranquil reducte burocràtic d'abans, i començaren en el seu interior les discussions a les Facultats i als Claustres. Se'ns deia que havíem "dividit la Universitat", i tanmateix es pronunciava una marcada divisió entre el grup actiu i renovador i el satisfet amb la somnolència oficial.

La Junta permanent del Congrés publicà un programa de cursos lliures d'especialització, de seminaris i treballs d'investigació que es feien a la Universitat al marge dels cursos oficials, cartell que el rector marquès de Carulla autoritzà que es fixés als taulons d'anuncis de la Universitat.

f) *Les Universitats espanyoles i l'autonomia de Silió*

En altres universitats d'Espanya es parlava, mentrestant, de reforma universitària, i, recollint aquest estat d'opinió, el ministre Silió concedia el decret d'Autonomia universitària el 17 d'abril del 1919. Les Universitats havien de redactar un estatut i el Ministeri havia d'aprovar-lo. La de Barcelona el discutí mesos i mesos. Els professors que havien intervingut en el Congrés Universitari van ser l'ànima de la discussió, obstruïda per la incomprensió i la concepció arcaica que molts tenien de la Universitat. En el problema de les llengües es consignà la possibilitat de redactar i publicar

treballs en català, però tan sols excepcionalment, en tractar-se de matèries de cultura catalana, podia fer-se l'ensenyament en el nostre idioma. Era tot el que es va poder obtenir. Però l'estatut no va ser aprovat: el ministre caigué i el seu successor Prado Palacios va suspendre l'autonomia *sine die*. En realitat, a moltes universitats l'autonomia no tenia ambient i no es comprenia res més que una reforma parcial i uniforme. D'altra banda, el projecte de Silió, certament de gran amplitud i ben intencionat, s'havia fet suspicte de maniobra política de dretes, per creure's que encobria la intenció de ressuscitar les universitats religioses, i es temia que, a l'empara de l'autonomia universitària, es donés validesa oficial als estudis de Deusto o de l'Escorial. Des del punt de mira català va perdre's una ocasió. Érem molts els que creïem que la Mancomunitat havia d'haver-la aprofitada per a subvencionar seminaris i impulsar els centres d'investigació per crear cultura catalana, amb el convenciment que tot allò que es creés difícilment podria després fer-se desaparèixer. Però no va realitzar-se, perquè continuaven els recels, s'esperava veure què faria la Universitat i si es consolidaria l'autonomia i no es volien esmerçar cabals que podrien perdre's en una institució de l'Estat.

Entretant la Junta permanent del Congrés havia creat una Residència d'estudiants de la qual fou l'ànima Miquel Ferrà.

Començà aleshores un nou període de marasme, agreujat per la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), tan sols animat per l'agitació estudiantil que es produí amb la F.U.E., que presidia Sbert, i que repercutí a Barcelona. A Barcelona es creava la F.N.E.C. (Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya). Nicolau d'Olwer, aleshores professor auxiliar, renuncià el seu nomenament per considerar que li havia estat conferit per un Estat amb el qual no podia solidaritzar-se. Als darrers temps de la Dictadura, van ser molts els professors de Barcelona que van unir-se a la protesta general dels universitaris espanyols, amb motiu de voler-se donar oficialitat als estudis de Deusto i d'El Escorial, protesta que va provocar el tancament de les Universitats.

Hi havia conflictes amb les autoritats imposades, el rector Martínez Varbas i el degà de la Facultat de Medicina, enfrontat als millors professors de la Facultat de Medicina.

Ajudà a fer tensa la situació una denúncia d'un professor de la Facultat de Filosofia i Lletres, de trista recordança, al capità general Barrera dient que havíem nomenat un professor auxiliar que en un dels seus llibres de geografia parlava de "nació catalana". Amb l'actuació més moderada del rector Eusebi Díaz vingué una certa pacificació, bé que l'agitació exterior no minvava.

A poc a poc, s'introduïa un nou esperit a la Universitat, i passada la Dictadura, essent rector Soler i Batlle, per primera vegada se celebraren conferències en català. La Facultat de Filosofia i Lletres demanà la creació d'una càtedra de Filologia catalana per a Pompeu Fabra. En una de les suspensions de les classes foren els mateixos estudiants que demanaren que es donessin en un altre lloc i, efectivament, moltes continuaren a l'Ateneu Polytechnicum.

Mentrestant, s'havien incorporat a la Universitat de Barcelona elements nous i actius: Balcells, Joaquim i Josep Xirau, Antoni Trias. Alguns d'ells veieren obturat durant molts mesos, al Ministeri, el seu trasllat a Barcelona des d'altres universitats, pel fet de ser catalans i suspectes de catalanisme. I es creaven altres seminaris: el de Filologia clàssica, de Balcells, aviat connectat amb la Fundació Bernat Metge; el de Pedagogia, de Joaquim Xirau, i, a la Facultat de Dret, el de Josep Xirau.

En el període intermedi entre la caiguda de Primo de Rivera i l'adveniment de la República, el problema universitari tornà a agitar-se. El ministre Tormo va dictar algunes mesures en sentit autonòmic limitat, per tal d'anar gradualment a una autonomia més àmplia, i va poder-se constituir una Junta de Govern formada amb un cert nombre de professors catalans que sentien la necessitat d'una reforma orientada de cara a Catalunya. La participació que els estudiants tenien en aquesta Junta i en les de la Facultat era un altre ferment. Sota el rectorat de Soler i Batlle va ressonar, per primera vegada en el Paraninf, en un acte acadèmic, la llengua catalana, en un discurs que va pronunciar Balcells. El seminari de Pedagogia, que dirigia Joaquim Xirau, treballava d'acord amb el Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona.

g) *La Universitat Autònoma*

La República va plantejar-se tot seguit el problema universitari de Catalunya, i la Generalitat, després del 14 d'abril, nomenà un Comissariat —format per August Pi i Sunyer, Jaume Serra-Hunter, Eduard Fontserè, Josep Xirau i Enric Soler i Batlle— que havia de regir la Universitat i que tenia la missió, a més a més, de preparar, d'acord amb el Consell de Cultura, creat pel conseller Gassol i que presidia Serra-Hunter, un projecte d'estatut que va basar-se en el del II Congrés Universitari Català. El ministre d'Instrucció del Govern de la República, Marcellí Domingo, autoritzava l'ensenyament en català, confirmava els nomenaments fets per la Generalitat, entre ells el meu de degà de Filosofia i Lletres, nomenava professor Pompeu Fabra, comissari de la Universitat Serra-Hunter —després elegit rector pel Claustre— i, per un decret de 15 de setembre de 1931, donava autonomia completa a les Facultats de Filosofia i Lletres de Madrid i Barcelona.

Aquest va ser el primer pas vers la reorganització de la nostra Universitat, mentre es discutia l'Estatut de Catalunya, en el qual demanava el tràspàs de tots els serveis de cultura a la Generalitat.

La reforma de la Facultat de Filosofia i Lletres que, com a degà, vaig tenir l'honor de presidir i que continuà el Patronat, transformà totalment l'esperit dels estudis i els mètodes d'ensenyament, aprofitant l'ambient creat pel II Congrés Universitari Català i el pla de reforma redactat llavors, el qual finalment es podia posar en pràctica en les seves línies fonamentals, i àdhuc podia ser ampliat. El català fou adoptat com a llengua de l'ensenyament en la majoria de les càtedres; s'incorporaren tots els valors de la

ciència catalana a les càtedres creades (a més de Pompeu Fabra per a la Filologia catalana; Ferran Soldevila per a la Història de Catalunya; Jordi Rubió i Balaguer per a la Literatura catalana; Nicolau d'Olwer per al llatí i la Literatura llatina medieval, Carles Riba per a Filologia grega, i s'encarregaren, a més, altres ensenyaments, cursos i conferències a Josep Puig i Cadafalch, Ramon d'Alòs, Joan Coromines, Manuel de Montoliu, Lluís Pericot, A. del Castillo, Bassols, Joan Mascaró, Pere Bohigas, Agustí Duran, Francesc Martorell, Higini Anglès, J. Batista i Roca i, més tard, Miquel Santaló i Joan Roura-Parella, Gabriel Alomar, J. de C. Serra-Ràfols, Miquel Ferrà, Jaume Vicens Vives. També van ser incorporats alguns professors estrangers, com L. Bertrad, Marcel Chevalier, Gertrud Richert i G. Gaillard. Se suprimiren els exàmens per matèries i s'establí la llibertat de l'alumne per a formar-se, amb l'assessorament de la Facultat, el seu pla d'estudi i presentar-se als exàmens de grau, en creure's preparat.

La Facultat organitzà també, d'acord amb els estudiants, uns cicles de conferències públiques, encomanades als més notables especialistes de Barcelona i d'altres universitats espanyoles sobre aspectes diversos de la cultura catalana i de la d'altres pobles hispànics. També van crear-se, llavors, els Estudis Universitaris Obrers, que organitzàrem d'acord amb l'Ateneu Polytechnicum, l'Ateneu Enciclopèdic Popular i els alumnes de l'Escola del Treball i que dirigí Ambrosi Carrion. Aquests estudis no tenien caràcter professional ni menaven a aconseguir un títol, sinó tan sols un certificat i perseguïen de fer assequible la cultura superior als obrers, en un afany de democratzació dels estudis.

Al mateix temps, la Generalitat creava l'Institut d'Acció Social, Universitària i Escolar de Catalunya —el director del qual era Antoni M. Sbert—, amb un Consell en el qual hi havia elements universitaris, delegats de la Generalitat i d'altres organismes, i que tenia per missió una política activa de concessió de beques, per tal de facilitar a aquells que no tenien mitjans l'estudi a la Universitat, en igualtat de condicions que els altres estudiants. L'Institut creà també les residències d'estudiants, d'ambdós sexes, aprofitant l'experiència de la que havia creat la Junta Permanent del Congrés. La Generalitat creà també l'Institut-Escola de Barcelona, semblant al que ja funcionava a Madrid, en el qual es modernitzava el segon ensenyament i poc més tard l'Estat creava el Consell de segon ensenyament de Catalunya, que d'acord amb la Generalitat i la Universitat creava nous instituts a moltes ciutats de Catalunya, entre ells un altre Institut-Escola a Barcelona. El Consell fou presidit per Joaquim Xirau.

Mentre s'esperava l'aprovació del l'Estatut de Catalunya i la transformació total de la Universitat, es preparava també, amb el conseller Ventura Gassol, la creació immediata de seminaris i centres de recerca. L'aprovació de l'Estatut va fer que el pla fos deixat de banda, per tal que el realitzés la Universitat mateixa.

Les peripècies de la discussió de la Constitució i de l'Estatut, amb els recels que hi havia a les Constituents per al complet traspàs dels serveis de cultura a Catalunya —el punt de vista català va ser defensat per Manuel Azaña en un dels seus millors discursos—, van ser causa que la solució del

nostre plet universitari fos deficient. La Generalitat podia crear, tanmateix, institucions d'ensenyament de tots els graus, amb plena oficialitat, i l'Estat es reservava únicament l'extensió dels diplomes professionals i dels graus universitaris; però conservava els seus centres; i per fi, per tal d'evitar que hi hagués dues universitats, l'una enfrontada a l'altra, i que es repetissin les doloroses experiències d'altres països, es consignà a l'article 7.è de l'Estatut que, si la Generalitat demanava l'autonomia de la Universitat de Barcelona, aquesta s'organitzaria com universitat única, regida per un Patronat, amb representacions de l'Estat i de la Generalitat, la qual oferiria a les llengües i cultures castellana i catalana les garanties recíproques de convivència, en igualtat de drets per a professors i alumnes.

Va implantar-se tot seguit, amb gran activitat, la reforma, a càrrec del Patronat, del qual formaren part, per la Generalitat: Pompeu Fabra —que el presidia—, August Pi i Sunyer, Domingo Barnés, Joaquim Balcells —que va ser-ne el secretari— i Josep Xirau; per l'Estat: Cándido Bolívar, Américo Castro, Gregorio Marañón, Antoni Trias i Pujol i Antoni Barcia Barús. Com una demostració de l'acord perfecte que llavors existia entre el Ministeri (pel qual van passar Francisco i Domingo Barnés) i la Conselleria (Ventura Gassol), l'Estat va nomenar catalans i no catalans, indistintament, i la Generalitat va fer el mateix. S'afegia al Patronat, com a representant directe de la Universitat, el rector (Serra-Hunter) fins que el qui signa va ser elegit pel Claustre, d'acord ja amb l'estatut que el Patronat formulà i sotmeté a l'aprovació dels Governos. En reorganitzar-se el govern de les Facultats, van ser elegits degans: de la de Filosofia i Lletres, Joaquim Xirau; de la de Ciències, Josep Mur; de la de Dret, Josep M. Boix; de la de Medicina, Joaquim Trias i Pujol, i de la de Farmàcia, Josep Deulofeu, Émile Fougé, Manuel Hédon.

La reforma del règim d'estudis va ser en certa manera l'extensió de la que s'havia realitzat a la Facultat de Filosofia i Lletres, la qual s'amplià amb una secció de Pedagogia: supressió d'exàmens per matèries, substituïts per un examen d'ingrés a la Universitat i per exàmens de conjunt, un després del període elemental general de la Facultat i l'altre al final de grau; elasticitat del pla d'estudis, que es modernitzà a totes les Facultats i que l'alumne podia formar-se, assessorat per la Facultat; mínimum d'escolaritat, però no anys fixos; supressió de l'ensenyament lliure i necessitat d'un mínimum de matèries cursades oficialment; major contacte entre professors i alumnes i intensificació dels treballs pràctics de laboratori o seminari, amb iniciació de la tasca investigadora; doctorats sobre la base de treballs de seminari i una tesi elaborada sota la direcció d'un professor i dins el termini d'un any després d'assolir el grau inferior. Elasticitat també del professorat: ultra els professors numeraris, altres de diferents graus i —cosa que constituïa una innovació transcendent— incorporació dels professors d'altres centres, especialment de l'Hospital de la Santa Creu, al cos docent de la Universitat, amb igualtat de validesa acadèmica dels estudis fets sota la seva direcció. El professorat va nodrir-se amb les més prestigioses personalitats científiques de Catalunya i d'altres llocs. A la Facultat de Filosofia i Lletres reberen el grau de Doctor: García Vaca (en Filosofia) i Carles Riba (en

Lletres). La Universitat conferí el Doctorat *honoris causa* a Puig i Cadafalch, Massó i Torrents, Adolf Schulten, Louis Siret, H. Finke, Walter Cannon, Paul Langevin i Pau Casals.

Es reorganitzava totalment la biblioteca universitària i es creaven altres biblioteques especialitzades, de les Facultats i dels Seminaris. Es reorganitzaren els Laboratoris de Ciències i Farmàcia. Va ser organitzat un servei antituberculós gratuït, pel qual havien de passar tots els estudiants universitaris, que va dirigir el doctor Lluís Sayé. A poc a poc s'anava dotant els centres universitaris de material científic modern i s'enriquien les biblioteques, que havien estat completament descurades i gairebé no tenien elements de treball.

Calgué també reformar l'edifici universitari, ruïnós en molts aspectes i brut, amb les parets plenes d'inscripcions i de dibuixos del pitjor gust. De mica en mica va convertir-se en un lloc net i acollidor, i desaparegueren les portes feixugues que li donaven aspecte de fortalesa, les quals foren substituïdes per vidrieres, i va obrir-se el jardí, per tal que els estudiants hi passegessin lliurement —cosa que no s'havia vist mai—; s'instal·là un bar i s'organitzaren exposicions d'art. Gradualment la Generalitat va anar augmentant les quantitats que destinava a la Universitat, les quals arribaren a un pressupost anual de dos milions de pessetes, al qual s'afegien dos milions més de l'Estat. S'hi afegien, encara, els sous dels escalafons del personal pagat per l'Estat, les quantitats que per beques subministrava l'Institut d'Acció Social, Universitària i Escolar de Catalunya i algunes altres xifres que per a obres havia consignat l'Estat. D'acord amb l'Institut d'Acció Social Universitària i l'Ajuntament de Barcelona, es projectava establir algunes institucions universitàries i les residències d'estudiants al parc de Montjuïc, on, a més dels museus d'Arqueologia i d'Art, s'havien de portar els de Ciències Naturals, amb els quals, com ja passava amb el d'Arqueologia, es connectarien els ensenyaments respectius. També es pensava organitzar allí l'esport universitari. Tot això hauria estat l'inici, modest i realitzat dins de les possibilitats immediates, d'una ciutat universitària catalana. El Patronat es preocupà també de la cultura física i dels esports.

L'obra del Patronat assolí un veritable èxit. Va ser sensible l'elevació del nivell de l'ensenyament, a la qual va contribuir bona cosa la implantació de l'examen d'ingrés i la supressió de l'ensenyament lliure, mesures que van ser molt discutides, però que van fer que fossin eliminats del clos universitari els incapaçs i els arribistes. Per altra part, els estudiants van adonar-se que realment començava una nova etapa en la vida de la Universitat i que havien de captenir-se amb correcció; i van acabar-se les vagues i els aldarulls escolars, tan típics en el vell règim. Al cap d'alguns anys, les parets seguien netes d'inscripcions vergonyoses i no havia estat trencat ni un sol vidre de les portes de l'edifici, que quan eren de fusta massissa havien estat arrencades diverses vegades. Havien fallat els pronòstics pessimistes.

No faltaren dificultats creades per determinats professors inadaptats a Catalunya o que enyoraven l'antic règim burocràtic. El Patronat havia emprès la reforma de la Universitat com l'hauria hagut d'emprendre qualsevol Govern. En realitat tenia una delegació del de la República i del de la Ge-

neralitat per a fer-ho. Sols quan la Universitat fos reformada podria funcionar amb plena autonomia amb els seus òrgans propis: el rector, la Junta universitària, els degans i les juntes de les Facultats. A això anava, i molt aviat aquests òrgans funcionaren. D'altra banda la presència del rector al Patronat com un de tants membres amb veu i vot feia que la Universitat hi fos plenament representada.

Les Universitats no havien pogut intervenir mai en les decisions ministerials que els eren dictades autoritàriament. Un grup de professors que sempre les havien acatades sense discussió, àdhuc les que representaven mesures arbitràries o perjudicials, es posaren enfront del Patronat dient que no hi havia una vertadera autonomia de la Universitat sinó del Patronat, i li crearen dificultats.

Despertava també protestes el fet d'haver introduït l'examen d'ingrés a la Universitat —que justificava la mala preparació de molts Instituts de segon ensenyament—, examen que havia de permetre que sols els que estessin en condicions d'aprofitar el ensenyaments universitaris hi fossin admesos. També suscità protestes la supressió de l'anomenat "ensenyament lliure", que permetia obtenir graus universitaris amb estudis privats presentant-se a un examen que difícilment podia valorar aquella preparació, sempre insuficient. Tots en teníem prou experiència i, quant als exàmens d'ingrés, els primers dels quals jo vaig presidir, ho confirmaven: no té res de particular que es reprovessin alumnes que confessaven que havien aprovat la Geografia sense haver utilitzat un mapa. Aquests alumnes incapaços deien que se'ls havia reprovat per motius polítics o perquè no eren catalans. El fet era que la coexistència de les llengües no havia tingut cap dificultat: els professors no catalans explicaven en castellà i en el primer curs de la Facultat de Ciències, preparatori també per a Medicina i Farmàcia —en el qual hi havia un gran nombre d'alumnes no catalans vinguts de llocs on aquella Facultat no existia com per exemple Múrcia—, eren els mateixos alumnes catalans els qui demanaven que el curs siéxpliqués en castellà.

Les dificultats més greus sorgiren quan, aprofitant els fets d'octubre de 1934, durant els quals alguns membres del Patronat havien estat invitats a escoltar el discurs del president Companys des d'un despatx de la Generalitat, foren denunciats com havent participat en la "subversió". Això motivà escorcolls a la Universitat buscant armes que naturalment no existien, la suspensió del rector i del Patronat de les seves funcions i la seva substitució per una Comissaria. Emprisonats Pompeu Fabra, Antoni Trias, Josep Xirau i jo mateix durant un mes i mig als vaixells Ciudad de Cádiz primer i després a l'Uruguay —on es trobaven presos el Govern de la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona; al Ciudad de Cádiz hi havia l'ex-cap del Govern de la República Azaña i el seu amic Andrés Bello—, se'ns acusà de rebellió militar, penada amb presó perpètua o mort pel Codi de justícia militar. Quan ja funcionà la Comissaria per a la qual es nomenà al professor d'Oviedo doctor Prieto Bances, que després fou succeït com a rector interí pel doctor Mur, degà de Ciències, el Govern decidí posar-nos en llibertat. El jutge militar exigí una ordre formal, ja que ens havia processat obeint una indicació superior. Fou necessari que un general del Consell Suprem de Guerra

1 Marina, enviat a Barcelona com a inspector de les mesures preses amb motiu dels esdeveniments d'octubre, donés aquella ordre formal. Ens alliberaren sobreesient la causa provisionalment, sens dubte per no reposar-nos als nostres càrrecs, ja que en qualsevol moment es podia tornar a incoar. Com a nota pintoresca cal esmentar que al sumari hi estava unit *por cuerda floja* un pla de la plaça de la Universitat en què amb sagetes roges es demostrava que els focs combinats des de la Universitat i la casa del davant de la Gran Via —que era el domicili de Palestra, que havia estat complicada en els fets d'octubre— podien fer front a forces de l'exèrcit que avancessin per la Gran Via: el jutge militar, al capdavall un coronel molt simpàtic que ens tractà sempre correctament, explicà als nostres advocats que havien inventat aquell pla per trobar un fonament més o menys plausible per a processar-nos, ja que no hi havia un vertader fonament per al procés.

Malgrat que el sobreesiment fos provisional i no lliure, el fet és que no s'havia trobat delictes i que no hi havia motiu per a mantenir-nos fora dels nostres càrrecs. La Universitat tornava a funcionar burocràticament i moltes reformes que havia iniciat el Patronat restaren interrompudes, malgrat que no hagués estat derogat l'Estatut d'autonomia, cosa que creà una situació irregular.

L'autonomia de la Universitat i l'obra del Patronat universitari havia tingut un gran ressò en l'opinió catalana que la seguia amb simpatia. Mai la premsa no s'ocupà tant de la Universitat com ho féu llavors i sempre elogiosament. Per això la suspensió despertà moltes protestes i contínuament sortien articles preguntant-se quan seríem restablerts. Es volgué conèixer el que s'havia fet i, a proposta de l'Associació professional dels estudiants de Dret, l'Ateneu Barcelonès organitzà una sèrie de conferències. Amb una introducció d'Eduard Fontserè, seguiren conferències de membres del Patronat: de Pompeu Fabra, August Pi y Sunyer, Josep Xirau i de personalitats de la cultura catalana com Josep Puig i Cadafalch, Joan Estelrich, Pere Coromines, M. Serra i Moret, que discutiren brillantment els problemes de la reforma universitària, essencial per a Catalunya, els ideals que havia de perseguir i la manera de portar-los a terme.

Les vicissituds de la política espanyola, amb el canvi de govern el febrer de 1936, permeteren de restablir el funcionament de la Universitat Autònoma, que continuà l'obra empresa.

Malgrat les dificultats creades per la Guerra civil la Universitat continuà funcionant i acollí molts professors d'altres universitats espanyoles que es trobaren lluny d'elles i que professaren a Barcelona, com alguns ho feien a la Universitat de València.

Enmig d'aquestes dificultats encara commemoràrem el 13 de desembre del 1937 el Centenari de la restauració de la nostra Universitat en un acte solemne amb assistència del president de la Generalitat Lluís Companys, de diversos consellers i de representants del Govern de la República. Hi foren convidades les universitats estrangeres, algunes de les quals van enviar missatges d'afectuosa felicitació. Recordem especialment el de la Universitat de Columbia, de Nova York, l'antic rector de la qual, Walter Cannon havia estat nomenat doctor *honoris causa* de la nostra, així com els de les Univer-

sitats de Saint Andrews i de Dundee, d'Escòcia. S'encunyà una medalla commemorativa que féu el nostre gran escultor Josep Clarà. També s'havia de publicar una *Història de la Universitat* en tres volums, el primer dels quals, encomanat a Jaume Vives, havia de tractar del temps des de la seva creació al segle xv fins a la supressió de les Universitats catalanes per Felip V. Un segon volum, l'únic que es pogué acabar i imprimir, el devem a Ferran Soldevila, *Barcelona sense Universitat*, i tracta de l'obra de les institucions de cultura i de la Universitat de Cervera. El tercer havia de ser la *Història de la Universitat restaurada*, per Guifré Bosch i d'altres.

Volíem que aquesta història no fos tan sols la de les vicissituds per les quals havia passat la nostra Universitat, sinó també del que havia fet per la cultura catalana i del que significava per a Catalunya.*

En el prefaci que redactàrem per al volum de la història de la Universitat del nostre gran historiador Ferran Soldevila hi posàrem al començament la divisa de Pere, Conestable de Portugal, elegit per la corona comtal de Barcelona per la Generalitat: "*Payne pour joie*". Tal semblaria haver estat constantment la de la Universitat de Barcelona que és la Universitat de Catalunya. En aquell prefaci dèiem: "El nostre destí és la lluita, hem passat per moments de grandesa i per moments de servitud, per glòries i per dolors, hem donat contribucions generoses a la cultura d'Espanya, que volem també ajudar a formar; amb el nostre propi matís hem sentit intensament els ideals de la ciència internacional i en els períodes de decadència hem trobat noves forces per a renovar-nos; hem passat per persecucions i hem sentit l'orgull que s'identifiqués la Universitat amb Catalunya".

* Del temps del Renaixement, se n'havien ocupat Torres Amat, Lluçà Gallissà, Menéndez y Pelayo, Balari i Jovany i altres, així com Antonio DE LA TORRE, qui el 1929 publicà una *Reseña histórica y descriptiva de la Universidad de Barcelona*; de la Universitat de Cervera especialment M. RUBIO I BORRÀS (*Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*, Barcelona, 1956); de les diferents etapes de la història de la de Barcelona hi ha diverses monografies citades per F. SOLDEVILA a *Barcelona sense Universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*. Contribució al centenari (Barcelona, 1938). Posteriorment, J. CARRERA PUJAL, dins el vol. II de *La Barcelona del segle XVIII* (Barcelona, 1951), s'ocupa amb molta extensió de les institucions de cultura barcelonines d'aquell segle; així mateix, se n'ocupa a *La Escuela de Nobles Artes de Barcelona, 1775-1901* (Barcelona, 1957). Sobre la Universitat autònoma, tema que darrerament ha desvetllat gran interès a Catalunya, Jordi MARAGALL ha publicat *El balanç de la Universitat autònoma* (Barcelona, 1969).